

NELER ÖĞRENECEĞİM?

- Bütünleyici İlkeler
- Milli Bağımsızlık
- Milli Egemenlik
- Çağdaşlaşma
- Akılcılık ve Bilim
- Milli Birlik ve Seferberlik
- Yurtta Barış Cihanda Barış

BÜTÜNLEYİCİ İLKELER

Yeni Türkiye'nin, Modernleşmesi ve ilerlemesi için birbirini tamamlayan, destekleyen ve çağdaş olma yolunda hep daha ileriye gitmesi için Yeni Türk Devletine yardımcı olan İnkılâplara Atatürk İlkeleri denir. İnkılâpların temelini ve onların ülkede uygulanma ortamını oluşturan, onlara kaynaklık yapan, onları destekleyen ilkelere de Bütünleyici İlkeler adı verilir. Bu İlkeler; Milli Bağımsızlık, Milli Egemenlik, Çağdaşlaşma, Akılcılık ve Bilim, Milli Birlik ve Beraberlik ve Yurtta Barış Dünyada Barıştır.¹

MİLLİ BAĞIMSIZLIK

Bağımsızlık,² bir milletin kendi hürriyetini kendisi ele alıp şerefli bir şekilde yaşamasıdır. Yani başka hiçbir güç ve devlet egemenliği altında kalmadan varlığını korumasıdır. Milli mücadelede bu amaç için başlamış bir harekettir. Atatürk'ün, “*Tam Bağımsızlık, bizim bugün üzerimize aldığımız vazifenin temel ruhudur. Bu vazife, bütün millete ve tarihe karşı üslenilmiştir.*”³ Sözleri bunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Milli mücadele, bir bağımsızlık mücadelesidir. Türk milletini ortadan kaldırmak isteyen güçler faaliyetlerini başlatmışlardı. Bu durum karşısında “*ya istiklal ya ölüm*” Türk milleti için hedef haline gelmişti. Çünkü başarısız olunduğu veya eski sistemin devamı halinde Türk milletinin varlığının sona ermesi söz konusuydu. Bu bilinçte olan Türk milleti kesinlikle bağımsız olmalıydı ama her yönden tam bağımsız.

Atatürk'ün “*...Biz, yaşamak isteyen, onur ve şerefi ile yaşamak isteyen bir milletiz... Bilgin, cahil istisnasız bütün millet, belki içinde bulundukları güçlükleri tamamen anlamaksızın, bu gün yalnız*

¹ DOĞAN Orhan, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Ankara, 2011, s. 322.

² ATATÜRK Mustafa Kemal, **Nutuk(Söylev)**, İsmet Zeki EYÜBOĞLU Türkçesi, İstanbul, 2010, s. 665.

³ TURAN Refik ve Diğerleri, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Ankara, 2011, s. 274.

*bir nokta etrafında toplanmış ve kanını sonuna kadar akıtmaya karar vermiştir.*⁴ Bu sözleri tam bağımsızlığı vurguluyordu. Zira bu sözler Atatürkçü düşünce sisteminin temelini oluşturuyordu.

Tam bağımsızlık ise, yine Atatürk, *“siyasi, ekonomik, askeri, kültürel, adli vb. her alanda gerçekleşen tam Bağımsızlık ve tam serbestlik demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde Bağımsızlıktan yoksunluk, millet ve memleketin gerçek manası ile bütün Bağımsızlığından yoksunluğu demektir.”*⁵ Diyerek bağımsızlığın önemini millete anlatmaya çalışıyordu. Zaten Türk milletinin karakterinde olan bağımsız ve hür yaşama arzusu bunu gerektiriyordu. Türk milleti bu gerekleri yerine getirmek için başladığı milli mücadeleyi başarıyla gerçekleştirmiş, tam bağımsız yeni Türk devletini de kurmuştur. Hem de tam bağımsızlığın bütün gerekçelerini yerine getirerek.

Yine *“Milli sınırlar içinde vatan bir bütündür parçalanamaz.”* ifadesiyle milli egemenliğin var olduğu, özgür ve bağımsız bir devlet kurmak hedeflenmiş ve bu hedefte başarıya ulaşılmıştır. Bu sayede hedeflediği tam Bağımsızlığı ilan etmiş ve hem iç hem de dış politikalarla bunu pekiştirerek günümüze kadar gelmiştir.

MİLLİ EGEMENLİK

Milli egemenlik, egemenliğin kaynağının bizzat millete ait olması, yani milletin kendi kaderini kendisi belirleyip, kendini yönetecek otoriteyi seçmesidir. Milli egemenliğin, içerde kendi halkına, dışarıda da devletler muvazenesine (denge) karşı iki türlü temsil hakkı vardır. İçerde *“Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir”*, fikrini yansıtırken, dışarıda ulusun bağımsızlığını temsil eder⁶.

Hâkimiyet, tek bir zümre veya ailenin değil, ulusun kendi iradesinin, siyasi iktidarı seçerek kendini temsil hakkı vermesidir. Egemenliğin kaynağı, ilahi iradeye değil, milli İradeye dayanmaktadır.

Ulusun iradesi, toplumda ki her bir ferdin kendi iradelerini ortaya koymaları ve bu ortaya konan iradelerin birleşerek, bir bütünlük içerisinde de ortaya çıkmasıdır. Ortaya çıkan bu irade de doğal olarak fertlerin üstünde bir güce sahiptir. Bu durumda, milletin egemenliği başlamaktadır. Bu egemenlik anlayışı da hiçbir şekilde her hangi bir ortaklık veya başka bir şey kaldırmaz ve kabul etmez. Bu irade, ulusun ortak almış olduğu bir karar olduğu için, toplumsal her karar ve kuvvet bu iradeye uymak zorundadır. Yoksa hiçbirisi varlığını koruyamaz. Milli egemenlik tam manasıyla oturtulmuş olursa

⁴ AKANDERE Osman vd. **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Konya, 2011, s. 252.

⁵ DOĞAN Orhan, **a. g. e.** s. 323-324.

⁶ TURAN Refik vd. **a. g. e.** s. 269.

özgürlük, eşitlik ve adalet sağlanmış olur. Yoksa olgunlaşmamış bir toplum ve milli egemenlik ortaya çıkar. Bu durum da toplumsal sorunları beraberinde getirir.

Toplumumuzun milli egemenliği kendi eline alması Milli Mücadelenin başarılı bir şekilde sonlanmasını sağlamıştır. Milli Mücadelenin başarılı olması ilk önce özgürlüğü getirmiş, ardından eşitlik ve adaletin topluma yerleşmesine neden olmuştur. Mustafa Kemal Paşa milli egemenliği, hem içerde İstanbul Hükümetine hem de dışarıdan ülkeyi işgal etmek isteyen güçlere karşı kullanmıştır. Çünkü milli duygu ve düşüncenin yokluğu milleti yok edebilir ve başka milletlerin kölesi haline getire bilirdi.

Toplum farklı farklı fikirlere kapılmış hatta bir kısmı manda ve himaye fikrini savunur olmuştur. İşte bu durumda toplumu yeniden ayakta tutup, birlik ve beraberlik içinde kalkındıracak, milli esarete sebep olacak her türlü olumsuzluğu ortadan kaldıracak olan milli egemenlikti. Buda yeni bir Türk devleti kurmayı gerektiriyordu, çünkü İstanbul hükümeti üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmemekteydi. Atatürk, İstanbul'dayken buna karar vermiş ve Samsun'a çıktıktan sonrada bunu gerçekleştirmek için faaliyetlere başlamıştı.

Milli irade, milli egemenlik gibi kavramlar, siyasi hayatımızda Milli Mücadele ile birlikte daha bir etkinlik kazanmıştır. Bunu gerçekleştirmek için sırasıyla: Amasya Genelgesi, Erzurum Kongresi, Sivas Kongresi, TBMM'nin açılması ve son olarak Cumhuriyetin ilanıla milli egemenlik kavramı toplum tarafından kabullenilmiştir⁷.

ÇAĞDAŞLAŞMA

Çağdaşlaşma; Ulus devlet bünyesinde, aklın ön planda tutulduğu, bu sayede modern bir sistemin var olduğu, kişi hak ve özgürlüklerinin korunduğu bir yapıdır.⁸ Dar anlamda, ekonomik yapısı tarım olan bir toplumun bu yapıyı sanayileşerek değiştirmesi olarak tanımlana bilir. Yani sanayi ve teknoloji kullanılarak çağın gerektirdiği şartlara ayak uydurma ve onun ötesine geçebilmedir.⁹ Atatürk, ilkeleriyle sürekli ileriye gitmeyi ve toplumsal olarak gelişmeyi ön görmektedir.

Batılılaşma; Batı, birçok Avrupa ulusunun bir araya gelerek belli etkileşimler sonucu ortaya çıkmış bir uygarlıktır. Batı herhangi bir yön veya ülke değil Modernliğin, gelişmişliğin temsil edildiği bir kavramdır.¹⁰ Bu nedenle Atatürk, *Modernliğin en üs seviyesine ulaşmak için Batı örnek alınmalı*

⁷ DOĞAN Orhan, a. g. e. s. 323.

⁸ ŞENŞEKERCİ Erkan vd. *Atatürk İlkeleri ve Devrim Tarihi-I*, Bursa, 2013, s. 12.

⁹ AKANDERE Osman vd. a. g. e. s. 250-251.

¹⁰ ŞENŞEKERCİ Erkan vd. a. g. e. s. 12.

ancak Batının bilimi tekniği gelişmişliği örnek alınmalı Batının bütün değerlerini aynen almak şeklinde düşünülmemeli der.¹¹ Bu sayede çağa ayak uydurulup tam bağımsızlığımızı koruya biliriz.

Osmanlı imparatorluğunda da yenileşme hareketleri olmuştu, bu yenilik çabaları çeşitli sebeplerden dolayı etkisiz kalmıştı. Çünkü yapılan yenilikler ya yetersizdi ya da belli bir zümrenin etkisinde kalıyordu buda halka mal olmadan, halkın arzu ve istekleri gözönüne alınmadan kişisel çıkarlar uğruna harcanıp gidiyordu.¹² Atatürk, bu tarz bir yenilik hareketinin başarılı olmadığını bildiği için her türlü yeniliği halka indirerek yapmıştır. Yeni Türk Devletinin de çağdaş uygarlık seviyesine çıkmasını istiyor ve bu yönde inkılaplar yapıyordu. Çünkü modernleşme Türk milleti için var olma savaşıydı. *“Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz İnkılapların amacı, Türkiye Cumhuriyeti halkını her bakımdan uygar bir toplum haline getirmek. İnkılaplarımızın temeli budur.”*¹³

“Çağdaşlaşmak yeni Türkiye'nin bir amacı olamaz ancak bir araçtır” Sözüyle Yeni Türkiye'nin hedeflerini belirleyip, uygarlığı yakalamanın ve geçmenin temel amaç olduğunu açık bir şekilde vurguluyordu.

AKILCILIK VE BİLİM

Akılcılık, İnsanoğlunun akli ile her şeyi anlayıp, gerçekleri bulabileceğine inanmasıdır. Atatürk de akılcılığı, ilkelerinin çağdaşlaşma ve ileri milletler seviyesine ulaşmasının bir basamağı olarak görmüştür. Çünkü ulusun ilerlemesi ve milletler arasında saygınlığının korunması için duygusallıktan uzaklaşılması, bilime, teknolojiye ve mantığa dayanması lazımdı. Ülkenin ve diğer toplumların sıkıntılarını aklın yol göstericiliği ve bilimin gölgesinde, sorunların nedenleri ve çözüm yolları araştırılarak incelenmesi lazımdır. Böylece güvenilir bilgiye ulaşılır ve sorunlara çözümler bulunur. Atatürk'ün İnkılaplarında ve Yeni Türk Devletinde yapmış olduğu bütün çalışmalarında akıl ve mantık temel düstur olmuştur. Atatürk *“Akıl ve mantığın çözümleyemeyeceği mesele yoktur.”*¹⁴ Diyerek bunun öneminden bahsetmektedir. Atatürk'e göre bir devletin eğitimi, ekonomisi, toplumun maddi manevi yapısı, ilerleyip yükselmesi akıl, bilim ve teknolojiyle gerçekleşebilir. Yine akıl ve bilimin yardımıyla da kalıcı ve sürekli kendini yenileyen bir yapıya bürünebilir. Böylece Türk Devleti çağdaş milletler seviyesine çıkabilir.

¹¹ TURAN Refik vd. a. g. e. s. 278.

¹² GÜLER Ali ve AKGÜL Suat, *Atatürk ve Türk İnkılabı*, İstanbul, 2000. s. 194-205.

¹³ DOĞAN Orhan, a. g. e. s. 325.

¹⁴ YILDIZ Yılmaz, *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, Ankara, 2009, s. 136.

Atatürk, Türkiye Cumhuriyetinin kalıcılığını sağlamak için temellerinin sağlam ve güvenilir olması gerektiğini vurgulamıştır. Bunun yolunun akılcılık olduğu yeniliklerin ve teknolojinin bu sayede kazanılacağı fikri savunulmuştur. Boş inançların, bağnazlığın milleti geri kalmışlığa iteceği, bunun da Yeni Türkiye'nin hedefleri arasında olmadığı vurgulanmıştır.¹⁵

Atatürk *“Dünyada en hakiki mürşit ilimdir, fendir.”* Sözüyle bilimin ve teknolojinin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha vurgulamıştır. Atatürk, Yeni Türk Devletinin ve toplumunun bilimi öğrenmesi, her türlü gerçeği araştırması ve uygulaması gerektiğini daima ön planda tutmuştur. Yine Atatürk, *“... Benim manevi mirasım, ilim ve akıldır.”* diyerek Türk milletinin tutunması gereken en büyük yol göstericisini belirlemiştir.¹⁶

MİLLİ BİRLİK VE BERABERLİK

Milli birlik ve beraberlik; herhangi bir ulusun fertlerinin, her türlü haklarının korunması, beraberce ve bütünlük içinde birlikte yaşamaları demektir. Amacı ise; milleti oluşturan fertlerin birbirlerine karşı saygı ve sevgi içerisinde yaşadıkları ülkenin her alanda en ileri seviyeye yükselmesi için çalışmalarıdır. Türk Milletinde bu duygu, I. Dünya Savaşından sonra ülkenin düşman işgaliyle karşılaşması ile üs seviyelere çıkmıştır.¹⁷ Bu işgallere karşı *“Gün birlik günüdür”* diyerek birlik ve beraberlik içinde milli mücadeleye başlanmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk bunu şöyle anlatmaktadır: *“Millet ve biz yok, birlik halinde millet var. Biz ve millet ayrı şeyler değiliz ve şunu kati olarak söyleyeyim ki, bir millet varlığı ve bağımsızlığı için her şeye girer ve bu gaye uğrunda her fedakârlığı yaparsa başarılı olmaması mümkün değildir. Elbette başarılı olur, başarılı olmaz ise o millet ölmüş demektir. Şu halde millet yaşadıkça ve her türlü fedakârlıkta bulundukça muvaffak olamaması hatıra gelmez ve böyle bir şey söz konusu olamaz.”* diyerek arkadaşlarıyla, birlik ve beraberlik içinde milli mücadeleyi başlatmışlardır.¹⁸

¹⁵ GÜLER Ali ve AKGÜL Suat, a. g. e. s. 199.

¹⁶ AKANDERE Osman vd. a. g. e. s. 253.

¹⁷ TURAN Refik vd. a. g. e. s. 275.

¹⁸ AÇIKSES Erdal, a. g. e. s. 72.

Atatürk'e göre, işgallere karşı koymanın ve bağımsız yeni Türk devletinin kurulup gelişmesi için birlik ve beraberlik şarttır. Refah ve huzur içinde yaşamak bu milletin hakkıdır bu da birlik ve beraberlikle kazanılır.

Birlik beraberlik ilkesi hem milli mücadele yıllarında hem de Yeni Türk Devleti döneminde ihtiyaç olan bir ilkeydi. Atatürk'e göre *“Millet dil, kültür ve mefkûre birliği ile bir birine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyettir.”*¹⁹ Böylece bu ilke, din, dil, ırk farkı gözetmeden herkesi eşit ve Türk kabul ederek bütünlük içinde yaşamayı ön görmektedir. Sorunların millet ve ülke genelinde düşünülüp, birlik ve beraberlikle, çözüme kavuşturulmasıyla Türkiye Cumhuriyeti Devleti bölünmez bir bütünlük içerisinde başarılarla ulaşabilir.

YURTTA BARIŞ DÜNYADA BARIŞ

Toplumlar ve Devletlerarasında ki ilişkiler iki türlü gerçekleşmektedir. Birincisi baskı, zorlama, çatışma ve savaş yoluyla, ikincisi ise hoşgörü, uyum, paylaşma ve barış yoluyla gerçekleşen ilişkilerdir. Kısacası savaş ve zıttı olan barış.

Savaş; menfaatlerin uyuşmaması sonucu ilişkilerin ve çıkarların mücadeleler şeklinde elde edilmek istenmesidir.

Barış; menfaatlerin uyuşması, sosyal düzenlilik, hak ve özgürlüklere saygı, adalet ve güven içerisinde toplumun ve Devletin yaşaması ve fertlerini yaşatmasıdır.²⁰

Mustafa Kemal Atatürk, bu kavramlardan her zaman barışı seçmiş ve hem ülkenin içinde hem de ülke dışında barışın huzurun olması gerektiğini savunmuştur. Nitekim *“Yurtta Sulh Dünyada Sulh”* ilkesi ile bu huzuru temin etmek için çaba göstermiştir. Bu ilke hem milli mücadele yıllarında hem de

¹⁹ DOĞAN Orhan, a. g. e. s. 324.

²⁰ İNCE Nilgün, a. g. e. s. 243.

Yeni Türk Devletinde vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Bir devletin kalkınmasının yolu barıştan geçer düşüncesini savunan Atatürk, aynı zamanda Dünya devletlerinin de birlikte ilerlemesinin ve kalkınmasının yolunun barışla olduğunu vurgular. Atatürk, Türk milletinin insani değerlerinin yüksek olduğunu veya olması gerektiğini, bununda tüm dünya genelinde barışın ve huzurun olmasıyla mümkün olabileceğini ifade eder.²¹

Atatürk, bu konuda hangi Devlet veya toplum olursa olsun barış ve güven içinde yaşaması gerektiğini vurgulayarak, barışın evrensel bir değer olduğunu Yurtta Barış Dünyada Barış sloganıyla açıklamıştır. Bu ilke ile ülke içinde birlik beraberlik ve huzur ortamı sağlanıp bu ortamın desteğiyle dünya barışının sağlanması için her türlü çalışma yapılabilir. Başta ülkemiz olmak üzere bütün milletlerin modern bir uygarlığa ulaşması gerektiği, bunun yollarından birinin de barış ve huzur ortamından geçtiğini anlatmaktadır.²²

Yurtta Barış Dünyada Barış ilkesi hem yurtta ve dünyada barışı, huzuru temsil ettiği gibi hem de İnsan ve insanlık sevgisini de ortaya koymaktadır. Atatürk, “Biz kimsenin düşmanı değiliz! Yalnız insanlığın düşmanı olanların düşmanıyız.” diyerek insan ve insanlık sevgisini ortaya koymuştur. İnsanlar arasında dil, din, ırk, renk ve mezhep ayrılığı olmadığını belirterek insan haklarını ön plana çıkarmıştır.²³

Sonuç olarak, bütüncü ilkeler, Türkiye Cumhuriyeti Devletinde ve tüm dünyada modernliği, gelişmeyi, ileri medeniyetler seviyesine çıkmayı, hoşgörü ve adaleti karşılıklı sevgi ve saygıyı, barışçıl bir yöntemle meselelerin halledilmesi gerektiğini vurgulayıp, milli birlik ve beraberlik içinde çağdaşlaşıp ileri medeniyetler seviyesine ve üzerine çıkmayı hedeflemektedir.

²¹ TURAN Refik vd. a. g. e. s. 276.

²² TOSUN Hüseyin, a. g. e. s. 302-303.

²³ DOĞAN Orhan, a. g. e. s. 326.

NELER ÖĞRENECEĞİM?

- İsmet İnönü Dönemi
- Atatürk'ün Hastalığı ve Ölümü (10 Kasım 1938)
- İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı Seçilmesi
- İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI
- Savaş Öncesi Genel Durum
- Savaşın Sebepleri
- İkinci Dünya Savaşında Türkiye
- İkinci Dünya Savaşından Sonra Türkiye
- Soğuk Savaş Zamanında Türkiye

İSMET İNÖNÜ DÖNEMİ (1938-1950)

Atatürk'ün Hastalığı ve Ölümü (10 Kasım 1938)

Mustafa Kemal Atatürk'ün sağlığı 1937 yılının sonlarına doğru bozulmuştu. O zamana dek 1923 ve 1927 yıllarında geçirdiği kalp rahatsızlığı bir tarafa bırakılırsa pek ciddi sağlık problemi yaşamamıştı. 1923 ve 1927'de ise gençliğinden beri alkollü içkilere düşkünlüğü ve çok fazla sigara içmesi aşırı çalışmanın getirdiği yorgunlukla birleşmiş ve kalp krizi geçirmişti¹. Birkaç aylık tedavi ve istirahatın ardından yoğun temposuna geri dönmüştü. 1937 yılının başlarında hastalığının ilk belirtileri görülmeye başladı. Atatürk ilk belirtileri fazla önemsemedi. Fakat genel durumunda bir kötüye gidiş söz konusuydu. Atatürk'ün hastalığı ilk kez 23 Ocak 1938'de Yalova'da Dr. Neşet Ömer tarafından teşhis edildi. Karaciğer büyümesi ve sertleşmesi yani Siroz teşhisi konmuştu. Tedavisi başlatıldı ve doktorları tarafından kendisine en az üç hafta dinlenmesi uyarısında bulunuldu. Fakat Atatürk doktorların dinlenme tavsiyelerini dikkate almayıp 1 Şubat'ta Bursa'ya ve 3 Şubat'ta İstanbul'a seyahat etti².

Atatürk'ün hastalığının kesinleştiği günlerde Türkiye'nin gündeminde yoğun olarak Hatay sorunu vardı. Türkiye Hatay'ın özerkliğini sağlamış ama hangi devletin denetimine gireceği seçim sonrasına kalmıştı. Milletler Cemiyetinin Hatay'da sayımların gerçekleştirilmesi için kurduğu komisyon

¹ Hamza Eroğlu, **Türk İnkılap Tarihi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1982, birinci baskı, s. 510.

² Yücel Özkaya, Mehmet Saray vd., **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Hayatı**, Türkiye Cumhuriyeti'nin 80. Yıldönümüne Armağan, ATAM, Ankara 2003, s. 572-573.

ise çalışmalarına başlamıştı. Fakat komisyonun uyguladığı sayım sisteminde Türk nüfus az çıkınca Hataylı Türkler bir miting yapmış ve sayımları durdurmuştu. Hatay'ın kazanılabilmesi için Fransızlar üzerinde baskı kurmak ve güç gösterisi yapmak gerekmişti. Mustafa Kemal Atatürk hastalığını önemsemeyerek 1938 Mayıs'ında Güney'e bir geziye çıktı. Sağlık durumu bozuk olmasına rağmen Hatay ve komşu illeri dolaştı ve askeri birliklerin manevralarını izledi. Bu gezi sağlığının düzelemeyeceği bir hasar yarattı³.

Temmuz ayı ortalarında sağlığında yeniden bozulma baş gösterdi. Paris Tıp Fakültesi'nden Prof. Fissenger üçüncü kez İstanbul'a gelerek Atatürk'ün tedavisi ile ilgilenmiştir. Ancak Ağustos ayı boyunca durumun sürekli kötüye gidişi üzerine birçok kez Dr. Fissenger, kendi doktorları ve bazı yabancı hekimler tedavi etmek için çalıştılar. Atatürk ağır komaya ilk kez Ekim ortalarında girmiş ve 3-4 gün komada kaldıktan sonra düzelmişti. Fakat hastalık artık son safhasına girmişti. Nihayet 5 Kasım 1938'de koma durumu iyice arttı. Doktorlar koma durumunun birkaç gün sürebileceğini ve feci sonun her an yaşanabileceğini bildirmişlerdi. Bunun üzerine Celal Bayar o günden sonra Atatürk'ün yanında kaldı ve kaçınılmaz son için hazırlıklar başlatıldı. Celal Bayar tarafından hükümet adına bir tebliğ hazırlandı ve gerek devlet erkanına gerek halka doktorların söyledikleri aktarıldı. 10 Kasım 1938'de Atatürk Dolmabahçe Sarayı'nda hayattan ayrıldı. 10 Kasım günü doktorlar raporlarında, sürdürülen tedaviye karşın ikinci komadan çıkamayarak hayata veda ettiğini ifade etmişlerdir⁴.

Aynı gün yayınlanan resmi hükümet tebliği Atatürk'ün ayrılışını acı ve buruklukla halka bildirmiştir. Atatürk'ün ölüm haberi tüm yurttaki ve dünyada yankı uyandırmıştır. Hükümet tarih ve insanlık alemindeki değerine uygun bir cenaze töreni hazırlanacağını ilan etti. 16-18 Kasım günlerinde tabutu Dolmabahçe Sarayı'nda kendisinin ilk defa halk temsilcilerini kabul ettiği salonda katafalka konuldu. Üç gün boyunca İstanbul halkı Dolmabahçe'de Ata'ya son görevlerini yaptılar. ⁵. 19 Kasım 1938'de cenaze namazı Şerafettin Yaltkaya tarafından kılınmış ve Ankara'ya nakledilmiştir. 20 Kasım'da Ankara'ya getirilen cenazeyi on binlerce kişi karşılamıştır. TBMM önünde kurulan katafalkın önünden halk saygı duruşunda bulunarak geçmiştir. 21 Kasım'da bütün büyük devletlerin de askeri birliklerini yolladığı görkemli bir cenaze töreni düzenlenmiştir. Cenaze töreninden sonra Atatürk'ün naaşı Etnografya Müzesi'nde hazırlanan geçici kabrine konuldu. 10 Kasım 1953'te de büyük bir törenle oradan alınarak kendisi için yaptırılan Anıtkabir'e getirilmiştir⁶.

³ Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık vd., **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, C. II, ATAM, Ankara 2011, s. 399.

⁴ Özkaya, Saray, vd., **a.g.e.**, s. 574-576.

⁵ Eroğlu, **a.g.e.**, s. 513.

⁶ Yalçın, Akbıyık vd., **a.g.e.**, s. 400-401.

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı Seçilmesi

Atatürk hayata gözlerini yummadan önce 5 Eylül 1938'de kendi el yazısı ile düzenlediği vasiyetnamesini Beyoğlu VI. Noterine teslim etmiştir. Bu vasiyetnamede Türkiye İş Bankası'ndaki payının yıllık gelirinin bazı kişilere ödenmesi ile geri kalanının Türk Tarih ve Türk Dil Kurumu arasında paylaşılması vardı. Ayrıca kız kardeşi Makbule Atadan'ın oturduğu Çankaya'daki ev de ölünceye kadar ona bırakılmıştı. Atatürk'ün bilinen bu vasiyetnamesinden başka özellikle siyasi bir vasiyeti yoktur. Saltanat sistemine son verip Cumhuriyeti kuran bir kişinin kendisinden sonra yerine geçecek birini belirlememesi de son derece doğaldır. Nitekim ölümünden sonra bazı yakın arkadaşları Fevzi Çakmak'ın adını zikretmişler ise de bu doğrulanmamıştır⁷.

Atatürk'ün hastalığı ilerlediğinde cumhurbaşkanının kim olacağı tartışılmaya başlanmıştı. Atatürk'ün ölümü üzerine TBMM Başkanı Abdülhalik Renda doğal olarak Cumhurbaşkanı Atatürk'e vekâlet etmekteydi. Renda, anayasaya uygun olarak yeni cumhurbaşkanını seçmek üzere meclisi 11 Aralık'ta toplantıya çağırdı⁸. Atatürk'ten sonra bir iktidar boşluğunun doğmamasına çalışan Başbakan Celal Bayar, vefat olayı kesinleşince Ankara'ya dönmüş ve 10 Kasım gecesi partinin grup toplantısını yapmıştı. Bu toplantıda partililer cumhurbaşkanı olarak İsmet İnönü'yü seçtiler. Böylece 11 Kasım'da yapılan Meclis genel kurulunda da İnönü cumhurbaşkanı olarak seçildi⁹.

Cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü usulen istifa eden Celal Bayar'ı yeniden hükümet kurmakla görevlendirdi ve daha sonra da hem parti içinde hem de hükümette kontrolü sağlamak üzere bazı değişiklikler yaptı. 26 Aralık'ta Cumhuriyet Halk Partisi'nin genel başkanını seçmek için olağanüstü bir kurultay topladı. Kurultayda parti açısından radikal bir karar alınarak İnönü genel başkan seçildi. Ayrıca aynı kurultayda İnönü'ye Milli Şef unvanı verildi. Parti tüzüğünde yapılan değişiklikle Atatürk "*Ebedi Şef*" İnönü ise "*Milli Şef ve değişmez genel başkan*" olarak ilan edildi¹⁰. Diğer taraftan Kurtuluş Savaşı sonrasında farklı nedenlerle yönetimden uzaklaştırılan Kazım Karabekir, Rauf Orbay, Refet Bele ve Adnan Adıvar gibi kişileri yeniden yönetime dâhil etti¹¹. 29 Haziran 1938'de Meclis tarafından kabul

⁷ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi, IV. Kitap, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, Mayıs 1999, s. 13-14.

⁸ Cemil Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945), C. I**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, Beşinci Baskı, s. 140.

⁹ Turan, **Devrim Tarihi**, s. 16.

¹⁰ Yalçın Akbıyık vd., **a.g.e.**, s. 520.

¹¹ Şerafettin Turan, **İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**, Bilgi Yayınevi, Ankara, Nisan 2003, İkinci Baskı, s. 145.

edilen af yasası ile 150'likler olarak bilinen ve Atatürk döneminin muhalifleri sayılan kişilerin yurda dönüşleri sağlandı. İnönü'nün bu adımı bir uzlaştırma olarak algılanmıştır¹².

İnönü döneminin bir önceki döneme göre bariz farklılığı özellikle devletçilik politikasının uygulanmasında yaşanmıştır. 25 Ocak 1939'da toplanan CHP parti divanı dört yılını dolduran TBMM için seçimlerin yenilenmesini kararlaştırınca Celal Bayar Başbakanlık görevinden istifa etti. Bu istifada Celal Bayar'ın ekonomide özel sektöre daha fazla fırsat yaratılması politikası rol oynadı. Nitekim Refik Saydam tarafından hazırlanan yeni parti programında ekonomide devlet denetiminin artırılacağı yer almıştır¹³. 29 Mayıs 1939'da toplanan CHP'nin V. Kurultayında da Atatürk döneminden farklı olarak parti-devlet bütünleşmesinden vazgeçilmiştir. Böylece daha önce uygulanan Başbakanın aynı anda parti genel başkan vekili olması, valilerin parti il başkanı olması gibi uygulamalar kaldırılmıştır. Ayrıca parti bünyesinde Müstakil Grup adıyla denetleyici bir kurul oluşturulmuştur. 21 kişiden oluşan kurul 1946'ya kadar denetleme mekanizması olarak görevine devam etmiştir¹⁴.

İnönü döneminde yaşanan önemli bir gelişme de Atatürk'ün sağlığında büyük uğraş verdiği Hatay'ın Türkiye'ye katılmasıdır. Bilindiği gibi Hatay Suriye topraklarıyla birlikte Fransa'nın mandaterliğinde kalmıştı. Bu durum 1936'ya kadar devam etmiş ve bu tarihte Fransa Suriye'ye bağımsızlığını vermişti. Suriye bağımsız bir devlet olurken Hatay'da yaşayan Türkmen nüfus düşünülmemiş ve Suriye'ye katılmıştı. Ancak konu Atatürk'ün sağlığında Milletler Cemiyeti'ne havale edilmiş ve 1938'de Hatay'ın özerkliği kabul ettirilmişti. Bu özerklik durumu Bağımsız Hatay Devleti'nin Türkiye'ye katılma kararına kadar devam etti. Nihayet 29 Haziran 1939'da Hatay bu kararla Türk topraklarına katıldı. İnönü döneminin en sevindirici olaylarından biri olarak anıldı¹⁵.

¹² Koçak, a.g.e., s. 174.

¹³ Turan, İnönü, s. 152-153.

¹⁴ Turan, Devrim Tarihi, s. 32-35.

¹⁵ Refik Turan, Mustafa Safran, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Okutman Yayıncılık, Ankara 2009, genişletilmiş yeni baskı, s. 276.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Savaş Öncesi Genel Durum

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti Türkiye Cumhuriyeti olarak siyasi varlığını devam ettirmişti. Yeni devlet Lozan Barış Konferansı ile uluslararası platformda kendisini kabul ettirmiş ve bu yapılan antlaşma ile de tescil edilmişti. Lozan sonrasında içinde Türkiye açısından kalkınma ve inkılaplar devam ederken, dış ilişkilerde de Lozan'da halledilemeyip, ikili anlaşmalara bırakılan sorunlar çözüme kavuşturulmuştur. İkili ilişkilerde gerginlik yaratan bu sorunlar zaman içerisinde çözümlenince dış ilişkilerde de barışçıl bir yol takip edilerek, diğer ülkelerle normalleşme sağlanmıştı. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk 15 yıllık dış politikasında yurtdışı sulh cihanda sulh ilkesi titizlikle uygulanmıştı.

Bu barışçıl politikanın yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti, hem ikili anlaşmalar yoluyla hem de çoklu anlaşmalar ve paktlarla kendisine güvenli bir hayat alanı oluşturdu. Bu çerçevede Mussolini'nin iktidara gelmesinden sonra 14 Eylül 1933'te Türkiye-Yunanistan arasında dostluk antlaşması, 17 Ekim 1933'te Türkiye-Romanya arasında Dostluk, Saldırmazlık, Hakemlik ve Uzlaştırma Antlaşması, 27 Kasım 1933'te Türkiye-Bulgaristan arasında Dostluk, Saldırmazlık, Hakemlik ve Uzlaştırma Antlaşması imzalanmıştır. Bu ikili antlaşmalar Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında 9 Şubat 1934'te Balkan Antantı'nın imzalanmasını sağladı. Böylece bu dört ülke karşılıklı olarak birbirlerinin sınırlarını tanımış ve Balkanlardaki statükoyu değiştirmek isteyen devletlere karşı önlem almışlardır. Fakat Balkan Antantı'na İtalya'nın güdümünde olan Arnavutluk ve revizyonist politika güden Bulgaristan katılmamışlardır¹⁶. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti doğu sınırında da bir güvenlik çemberi oluşturmak için Irak, İran ve Afganistan ile arasında 8 Temmuz 1937'de Sadabad Paketi imzalamıştır. Yine bu ülkelerle ikili ilişkiler çerçevesinde dostluk ve saldırmazlık antlaşmaları da yapılmıştır¹⁷. Türkiye Cumhuriyeti diğer bir komşusu olan Sovyet Rusya ile 1925'te imzaladığı Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması'nı 1929, 1931 ve 1935'te üç kez yenilemiştir. Yine güvenlik tedbirleri açısından ABD Dışişleri Bakanı Frank Kellog ve Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand arasında ilk kez imzalanıp, tüm devletlerin katılımına açılan Briand-Kellog Paketi'ne de 19 Ocak 1929'da katılmıştı. Kısaca Kellog Paketi olarak anılan bu paktta uluslararası anlaşmazlıkların savaş yoluyla değil, barışçıl

¹⁶ Yalçın, Akbıyık vd., a.g.e., s. 444-445.

¹⁷ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi, Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938)**, C. III, Bölüm 2, Bilgi Yayınevi, Ankara, Eylül 2010, 2. Baskı, s. 189.

yollarla çözümlenmesi kararlaştırılmıştı. Bunların yanı sıra 9 Temmuz 1932’de Türkiye Milletler Cemiyeti’ne de dâhil oldu¹⁸.

Avrupa’da ise süreç aynı şekilde ilerlemedi. Birinci Dünya Savaşı sonrasında İtalya, İspanya, Portekiz’in yanı sıra Doğu Avrupa ve Balkanlar –Çekoslovakya hariç- demokrasiyi andıran rejimlere sahip olmuştu. Fakat 1930’lara gelindiğinde, yöneticilerinin başarısızlığı bu ülkelerin hemen hemen tamamında yönetimin diktatörler veya monarkların eline geçmesine neden oldu¹⁹. Almanya Birinci Dünya Savaşı’nın ardından İtilaf Devletleri ile Versailles Antlaşması’nı imzalamış ve bundan memnun kalmamıştı. Adolf Hitler’in Nasyonal Sosyalist yönetimi ile güçlenmiş ve yeniden büyük devletlerle boy ölçüşme aşamasına girmişti. Bu noktada Birinci Dünya Savaşı’ndan mutsuz ayrılan İtalya’da da diktatör Benito Mussolini genişleme hedeflerini Akdeniz ve Balkanlarda sürdürmüştü²⁰. İtalya’nın Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Akdeniz’deki yayılmacı politikası ikinci savaşa kadar devam etti²¹.

Aslında Birinci Dünya Savaşı sonunda taraflar arasında yapılan anlaşmalar bunalan Avrupa kıtasına barışı getiremedi. Almanya ile İtilaf Devletleri arasında yapılan 440 maddelik Versailles Antlaşması büyük oranda Almanya’yı sınırlamıştı. Öncelikle Alsace-Lorraine Fransa’ya bırakılmış, Almanya; Avusturya, Polonya ve Çekoslovakya’nın bağımsızlıklarını tanımak zorunda kalmıştı. Üstelik Almanya’nın yine Germen ırkından olan Avusturya ile birleşmesi engellenmiş ve Almanya’nın deniz aşırı sömürgeleri üzerinde İngiltere, Fransa, Belçika ve Japonya’nın mandaterlikleri kurulmuştu. Ayrıca Almanya’nın silahlanmasının da önüne geçilmişti. Genel olarak bu şartları içeren Versailles Antlaşması Avrupa’da sorunları çözmekten çok sorunları erteledi, hatta çoğalttı. Oysa ilk savaşın galipleri Avrupa’da milliyetler sorununu Versailles Antlaşması ile büyük ölçüde çözdüklerini düşünmüşlerdi²².

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki bu dönem, Avrupa’da Versailles sonrası statükoyu korumaya çalışan İngiltere’nin öncülüğündeki anti-revizyonist grupla bu anlaşmayı bozmaya çalışan Almanya ve İtalya’nın öncülüğündeki grup arasındaki mücadeleden ibarettir. Revizyonist devletlerden İtalya kendi iç siyasetinde Faşist bir rejim kurmuş ve dış siyasette de emperyalist politika geliştirmişti.

¹⁸ Antlaşma taraflara sadece manevi açıdan sorumluluk getirmiş, uymayan devletler için hiçbir yaptırım öngörülmemişti. İki ülke arasında başlatılan bu antlaşmaya kısa sürede İngiltere, Almanya, İtalya, Belçika, Polonya ve Japonya gibi ülkeler de imzalarını koydular. Bu çok taraflı antlaşma 1931 yılına kadar etkili oldu. Fakat Japonya’nın 1931’de Çin’e saldırısı barışçıl dünya siyasetine ilk darbeyi vurdu. Bunu İtalya’nın Habeşistan’a saldırısı izledi ve İkinci Dünya Savaşı ile de paktın hükümleri geçerliliğini yitirdi. Turan, **a.g.e.**, C. III, Bölüm 2, s. 159-160, 162.

¹⁹ Atay Akdevelioğlu, Baskın Oran, Çağrı Erhan, vd., **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. I 1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, 15. Baskı, s. 401.

²⁰ Turan, **Devrim Tarihi**, s. 131.

²¹ Cemil Koçak, **Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)**, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, 5. Baskı, s. 231.

²² Baskın Oran vd., **a.g.e.**, s. 400-401.

Fakat dünyayı savaşa götüren gelişmelerin yaşanması için İtalya ve Almanya'nın birleşmesi gerekecektir. İtalya'da Mussolini iktidarı ile 1933'de Nasyonal-Sosyalist rejim değişikliğini gerçekleştiren Hitler'in mevcut durumu değiştirmeye yönelik politikaları Avrupa'da yeni bir bloklaşmanın temelini oluşturdu²³. Bu bloklaşmadan önce İtalya 5 Ekim 1935'te Habeşistan'a saldırdı. Milletler Cemiyeti'nin İtalya'ya karşı ambargosu etkisiz kaldı ve 1937'de İtalya Milletler Cemiyeti üyeliğinden ayrıldı²⁴.

İlk savaştan sonra kalıcı barışı zedeleyen darbe Japonya'nın 1931'de Çin'i işgal etmesi oldu. Bu işgal karşısında Milletler Cemiyeti ve ABD Japonya'nın işgalini tanımayacaklarını ilan ettiler ise de Japonya'ya herhangi bir yaptırım uygulayamadılar. Üstelik Japonya 1933'te Milletler Cemiyeti'nden ayrıldı. Bunu aynı yıl Almanya'nın da cemiyetten ayrılması izledi. Bu durum barışın korunması için kurulmuş olan Milletler Cemiyeti'ni bundan sonraki süreçte etkisizleştirdi.

Diğer taraftan Almanya'da 1933'te iktidara gelen Hitlerin yayılmacı politikası 1935'te uygulamaya kondu. Öncelikle Hitler, Versailles Antlaşması'nda 15 yıllığına Milletler Cemiyeti'nin kontrolünde Fransa'ya bırakılan Saar bölgesini hedef aldı. Bu bölge Alman-Fransız sınırında olup zengin kömür yataklarına sahipti. Saar Bölgesi'nde, 15 yıl boyunca yine antlaşma gereği plebisit yapıldı. Halkın büyük çoğunluğunun isteği üzerine Saar Almanya'ya devredildi. Böylece Alman silah endüstrisi için doğal kaynaklara ulaşma imkânı sunulmuş oldu ve bu Almanya'nın yayılmacılığını kamçıladi. Yine 1935 yılında Hitler, Versailles'a aykırı olarak zorunlu askerlik sistemine geçildiğini ve hava ve donanma gücü oluşturulacağını ilan etti. Uluslararası antlaşmanın ihlali demek olan bu durum karşısında büyük devletlerden herhangi bir yaptırım gelmedi. Fakat Almanya'nın tekrar silahlanmaya başlaması Fransa ve İtalya'da kaygı yarattı. İngiltere ise Sovyet Rusya tarafından yayılmaya çalışan komünizme karşı Alman silahlanmasını savunma hattı olarak değerlendirdi. Hitler, 7 Mart 1936'da Versailles'da askerden arındırılan Ren (Rhineland) bölgesine girerek ikinci kez antlaşmayı deldi. Bu bölgenin ele geçirilmesi, Almanya'nın Fransa'ya saldırmasını kolaylaştırdığı gibi silah endüstrisinin bulunduğu Ruhr ve kömür madenlerinin bulunduğu Saar Bölgesi'nin de savunulmasını kolaylaştırmaktaydı. Böylece Hitler ilk amacı olan Versailles zincirinin kırılması amacına ulaşmış oldu²⁵.

Bundan sonraki gelişme bloklaşma aşamasıdır. 1936 Ekim'inde İtalya ve Almanya bir dostluk antlaşması imzalayarak Roma-Berlin Mihverini açıkladılar. 25 Kasım 1936'da da Almanya ile Japonya

²³ Koçak, a.g.e., s. 233.

²⁴ Oran vd., a.g.e., s. 406.

²⁵ Oran vd., a.g.e., s. 404-406.

arasında komünizmle savaşmak üzere Anti-komintern Pakt imzalandı. Bir sene sonra Kasım 1937’de İtalya da bu antlaşmaya iştirak etti. Böylece İkinci Dünya Savaşı süresince devam edecek Mihver Devletler olarak adlandırılan grup ortaya çıktı²⁶.

1938 başlarında Almanya Avusturya’yı işgal etti. Böylece Hitler açısından Germen ırkının ikiye bölünmüşlüğü sona erdirilmişti. Bu birleşmeden sonra iki tarafından Almanya ile çevrilen Çekoslovakya’nın Südetler (Südetenland) bölgesi savunmasız kalmıştı. Südetler bölgesi Çekoslovakya’nın temel endüstrisinin yer aldığı bir bölgeydi ve Wersailles Antlaşması’nda bu ülkeye bırakılmıştı. Nüfusunun çoğunluğunu Almanların oluşturduğu bölgede güçlü Nazi partileri kurulmuştu. Bölgenin Almanya’nın işgalinde kalmasına kesin gözüyle bakılıyordu. Oysa Fransa ile Çekoslovakya arasında daha 1924’te yapılan bir yardımlaşma antlaşması yapılmıştı. Bu durum Fransa ile Almanya’yı karşı karşıya getirecekti. İngiltere Alman ilerlemesinin sadece Almanların yaşadığı bölgelerle sınırlı kalacağını düşünmüş bu nedenle de Almanya’nın mevcut statükodan dışarı çıkmasını önlemeye çalışmıştır. Avrupa’da barışın korunması için Hitler, Mussolini, Fransa Başbakanı Daladier ve İngiltere Başbakanı Neville Chamberlain 29 Eylül 1938’de Münih’te bir anlaşma imzaladılar. Bu antlaşma gereği, hızla yaklaşan savaşın çıkmasına önlem olarak Südetler, Çekoslovakya’dan alınarak Almanya’ya bırakıldı. Bu durum Almanların yatıştırılması politikasının zirvesiydi. Hitler açısından ise ikinci hedefe yani tek devlet, tek millet aşamasına ulaşılmıştı. Fakat Hitler’in ilerlemesi sadece Almanların yaşadığı yerlerle sınırlı kalmadı. Kısa bir süre sonra Mart 1939’da Çekoslovakya’nın geri kalan kısmını ve Nisan 1939’da da Litvanya’nın Memel Kasabası’nı işgal etti. Sıra Anti-komintern Pakt’a girmeyi reddeden Polonya’ya gelmişti. Yine Nisan ayı içerisinde İtalya Arnavutluk’u işgal etti. Polonya’yı elde etmek isteyen Hitler ise Ağustos 1939’da SSCB ile bir saldırmazlık paktı imzaladı. Paktın gizli maddesi Polonya’nın SSCB ve Almanya arasında bölüşülmesine aitti. Böylece Polonya’ya saldırdığında Rus gücünün savaşa dâhil olmasının önüne geçmiş oldu. İngiltere ve Fransa ise Mart 1939’da Polonya’ya bir saldırıya uğrarsa yardım edecekleri garantisini vermişlerdi. Sonunda 1 Eylül 1939’da Alman orduları Polonya’ya girdi. İngiltere Almanya’ya bir ultimatom gönderdi ve çekilmesini istedi. Almanya’nın olumsuz tavrı üzerine 3 Eylül’de İkinci Dünya Savaşı başladı²⁷.

²⁶ Koçak, a.g.e., s. 238.

²⁷ Oran vd., a.g.e., s. 407-409.